

Yazar, mevlid metinlerini verirken “Eser ve Müellifi Hakkında” ana başlığıyla eserin müellifi, adı, yazılış sebebi, beyit sayısı, muhtevası, Süleyman Çelebi'nin eseriyle karşılaştırılması, dil ve anlatım özellikleri ve yazma nüshaları gibi konuları da ele almıştır. Bu açıdan bakıldığında, eserde yer verilen her bir mevlidi müstakil birer kitap olarak görmek gerekir. Dolayısıyla yazarın yapmış olduğu çalışmayı sadece bir kitap değil, farklı kitaplardan oluşan bir “mevlid antolojisi” olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu yönüyle *Mevlid-nâme* adlı bu eser bir “öncü kitap”tır.

Bir antoloji sayabileceğimiz bu eserin metodunun diğer dinî-edebî türlerde de uygulanması gerektiğini ifade etmeliyiz.

Son olarak eserle ilgili olarak şunları ifade etmeden geçemeyeceğim: Bu eserin, mevlidin yazılışının 600. yılında bitirilen ve yazarı tarafından fotokopi yoluyla çoğaltılan imzalı bir nüshasına (Kırşehir 2010) sahip olma bahtıyarlığına erişmişim. Fotokopi nüshada ana başlığın altında yer alan “Türk Edebiyatında Mevlid Türü ve Yeni Mevlid Metinleri” alt başlığının, yazarının bilgisi haricinde, bu baskıda bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Sayfa düzeni/mizanpajı böyle bir esere değil, sıradan bir esere bile yakışmayacak kadar kötü ve acemice. Eserin “II. Bölüm”ünde yer alan mevlid metinlerinin nüsha örnekleri fotokopi nüshada renkli ve okunaklı olmasına rağmen, yeni baskıda siyah-beyaz ve oldukça kötü durumda. Yeni baskının “İçindekiler” kısmındaki sayfa numaraları ile eserin içindeki sayfaların uyuşmaması da eserin tasarımı aşamasında dikkatli bir kontrolün yapılmadığını gösteriyor. Yüzlerce nitelikli esere imza atan Türkiye Diyanet Vakfı gibi tecrübeli bir yayınevinin bu tür hatalar yapması şaşırtıcı gerçekten.

Alim Yıldız

The Cambridge Companion to Science and Religion

Editör: Peter Harrison

Cambridge: Cambridge University Press, 2010, 308 sayfa.

Din-bilim ilişkisi her dönemde tartışma konusu olmakla birlikte, belli dönemlerde bu tartışmaya olan ilgi daha belirgin olmaktadır. Günümüzde din-bilim ilişkisi tartışmaları bir taraftan din ve bilimi birbirine zıt kutuplara koyup çatışmayı ön plana çıkaran yaklaşımı terketmesi, diğer taraftan da din ve bilim arasındaki ilişkinin çok karmaşık yönünü ortaya koyması açısından artan bir ilgiye mazhar olmaktadır. Zamanımızda din-bilim ilişkisi tartışmasına ilginin artmasının çok değişik sebepleri vardır. Bunların en

belirgin olanları şöyle sıralanabilir: İlk olarak kozmoloji, kimya ve biyoloji gibi bilimlerdeki gelişmeler güncel din-bilim tartışmalarının yolunu açmıştır. İkinci olarak evrim karşıtı hareketlerin muhafazakâr hıristiyan grupların sınırını aşarak bütün dinî geleneklerde taraftar bulup gelişmesi, din-bilim tartışmalarına ilgiyi artırmıştır. Ayrıca akıllı tasarım teorisi savunucusu hareketinin etkinliklerinin artması bu tartışmaları tetiklemiştir. Diğer taraftan evrim karşıtı grupların ön plana çıkması bilimsellikle motive olmuş saldırgan ateizmin yükselişe geçmesine denk gelmiştir. Bu anlayış sahipleri din ile bilimin birbiriyle asla uyuşması söz konusu olmayan iki zıt dünya görüşünü temsil ettiği ve bunların tarih boyunca da birbirleriyle kavgalı oldukları fikrini hararetle savunmuştur. Son olarak biyomedikal bilimlerdeki teknolojik başarılar geleneksel dinî bakış açısıyla oluşturulmuş ahlâkî pozisyonlara büyük bir meydan okuma sunmuştur.

Güncel tartışmalarda din ve bilim ilişkisi ile ilgili öne çıkan sorunlar çok çeşitlidir ve bu sorunlara her bir grubun farklı yaklaşım metotları vardır. Tarihçiler din ve bilimin geçmişteki ilişkisi ve bu ilişkinin günümüze yansması ile ilgilenmektedirler. Filozoflar ise bilimlerdeki gelişmelerin Tanrı'nın varlığı, O'nun fâilliği, insan tabiatı ve özgürlüğü gibi felsefi sorunlarla ilgili geleneksel delillere katkısının ne olabileceğini görmeye çalışmaktadırlar. Felsefenin ilgilendiği bir diğer husus da din ve bilimin sınırları ve bilgi iddialarının dayanağı problemidir. Teologlar bilimlerin teolojik imaları olan yönlerini belirleyip teolojinin bunlara cevap verip veremeyeceği yahut cevap vermesine gerek olup olmadığı problemiyle ilgilenmektedirler. Sosyologlar toplumda din ve bilim hakkındaki inanç modellerini belirleyip dinî ve bilimsel kurumlar arasındaki güç ilişkisini analiz etmeye çalışmaktadırlar. Son olarak bilim adamları da kendi bilimsel çabalarının dinî inanç üzerinde ne tür imalar içerdiği hakkında spekülasyonlarda bulunmaktadır.

Bütün bu farklı yaklaşımlar *The Cambridge Companion to Science and Religion* adlı kitapta bir araya getirilmiş olan değişik makalelerde ele alınıyor. Peter Harrison bu makaleleri, kendi yazdığı "Giriş"ten ("Introduction", s. 1-17) sonraki üç bölümde gruplandırmış: "Historical Interactions" başlıklı "Birinci Bölüm"de (s. 19-124) yer alan makaleler Batı'da din-bilim ilişkisinin tarihsel bir resmini sunuyor. "Religion and Contemporary Science" başlıklı "İkinci Bölüm"de (s. 125-226), başta evrim teorisi olmak üzere din-bilim ilişkisinde öne çıkan güncel problemleri inceleyen makaleler bir araya getirilmiş. "Philosophical Perspectives" başlıklı "Üçüncü Bölüm"deki (s. 227-95) makaleler ise dinin tabiatı, bilimsel açıklama, ilâhî fiil ve din-bilim ilişkisini modelleme yöntemlerine dair temel felsefi problemleri tartışıyor. Kitabın

sonunda, ileri okumalar için bir okuma listesi (“A Guide to Further Reading”, s. 296-302) ve dizin (“Index”, s. 303-7) bulunuyor.

Batı’da din-bilim ilişkisinin tarihi ile ilgili öne çıkan çatışma iddiası bir mit midir? “The Fate of Science in Patristic and Medieval Christendom” adlı makalesinde (s. 21-38) bu soruya cevap arayan David Lindberg çatışma örnekleri de olmakla beraber, Batı’da din-bilim ilişkisinde yaygın modelin barışçıl beraberlik olduğunu iddia ediyor. Bu iddiasını temellendirmek amacıyla Tertullian’ın çatışma teorisinden ziyade Augustine’in dinin hizmetinde tabii bilimler teorisinin Ortaçağ ve ötesinde Hıristiyanlık’la tabii bilimler arasındaki ilişkiyi şekillendirdiğini göstermeye çalışıyor.

John Henry “Religion and the Scientific Revolution” adlı makalesinde (s. 39-58) bilimsel devrimler çağında modern bilimlerin dinî ve bilimsel alanların ayrılması neticesinde ortaya çıktığını düşünmek yerine, Hıristiyanlığın modern bilimlerin ortaya çıkmasının ortamını belirlediğini benimsemenin daha doğru olduğunu örneklerle temellendirmeye çalışıyor. Bu bağlamda yazar özellikle Protestanlar’ın öncü rollerinin nedenleri üzerinde duruyor. Yazara göre Protestanlar arasında bilim adamlarının daha yüksek oranda olmasının nedenlerinden bazıları, Katolikler’in Kopernik teorisini kabul edememeleri, Protestanlar’ın Tanrı’nın iki kitabı olan Kitâb-ı Mukaddes ve kâinat kitabını daha serbest ve lafzî biçimde okuyarak modern bilimlerin öncüsü rolünü daha rahat benimseyebilmeleri sayılabilir (s. 46). Yazar bu dönemde iradeci teoloji ile ampirist akım, akılcı teoloji ile de akılcı akım arasındaki sıkı bağlantıya da dikkat çekiyor. Yazara göre yine bu dönemde geleneksel dinî değerlerin savunulması yerine, Newtoncu doğa felsefesi kullanılarak Tanrı’nın varlığının ispatlanmaya çalışılması, birçok kişiyi deizme götürmüştür. Ateizmle mücadele için, örnek olarak Anglikan kilisesinin doğal din vurgusu yapması, deist eğilimlerin vahiy ve Kitâb-ı Mukaddes’in geçerliliğini reddetmesine, bu da Anglikan kilisesinin zayıflamasına neden olmuştur (s. 54).

Jonathan Topham “Natural Theology and the Sciences” adlı makalesinde (s. 59-79) doğal teolojiye değişik yaklaşımları ve bir taraftan doğal teolojinin modern bilimlere meşruluk sağlayarak onların gelişimine katkı sağlarken, diğer taraftan onların dinî imalarını araştırıp bu imalarla ilgili nasıl çözümler sunduğunu ortaya koymaya çalışıyor. Bu bağlamda W. Paley’in doğal teoloji savunması ve Hume’un doğal teoloji eleştirisi detaylıca ele alınıyor.

Jon Roberts “Religious Reaction to Darwin” adlı makalesinde (s. 80-102) bir anlamda doğal teolojinin çöküşünde en önemli rolü oynayan Darvinciğin bir taraftan dinî zâhiriler ve bazı seküler bilim adamlarının tepkisini

çekerken, diğer taraftan birçok etkili dindar düşünür ve grupların desteğini aldığını göstermeye çalışıyor. Bir örnek vermek gerekirse, önde gelen İngiliz Katolik düşünür J. Henry Newman'a göre Darwin'in teorisinde vahiyle veya yüce Tanrı fikriyle çelişen hiçbir şey bulunmamaktadır.

“Birinci Bölüm”ün son makalesinde (“Science and Secularization”, s. 103-23) John H. Brooke bilim ve sekülerleşme ilişkisini ele alıyor ve bilimin sekülerleşmeye neden olduğu iddiasına meydan okuyor. Ona göre bilimlerin sekülerleşmesi ile bilim tarafından ya da bilim nedeniyle sekülerleşme arasında ayırım yapmak gerekir. Toplumun sekülerleşmesine bilimden ziyade sosyal ağların zayıflayıp etkinliğini kaybetmesi neden olmuştur. Charles Taylor'un *A Secular Age* (Cambridge: Harvard University Press, 2007) adlı eserindeki analizlerine dayanan yazar, Tanrı'ya inanmamanın neredeyse imkânsız olduğu daha önceki toplumsal yapıların aksine, modern demokratik toplumlarda Tanrı'ya inanma çeşitli alternatiflerden sadece biri olduğunu, bilimden ziyade bu çeşitliliğin toplumun geleneksel inançlarına meydan okuduğunu ifade ediyor (s. 115).

Günümüz din-bilim ilişkisi tartışmalarının en önemli konularından biri de şüphesiz evrim teorisi, özellikle de bu teorinin ortaöğretim müfredatında yer alması problemidir. Evrim teorisi dinî zâhirîlik ile çatışmasının ötesinde, materyalizm ve ateizm propagandasının da en güçlü aracıdır. Ayrıca muhafazakâr dindarların nazarında evrim teorisi ırkçılık, ahlâkî görecelik, kürtaj, pornografi ve aile bağlarının çökmesi gibi birçok sosyal sorunla ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla evrim teorisi meselesi din-bilim ilişkisinin ötesinde, farklı ideolojilerin çatışma arenasına dönüşmüştür. Kitabın “İkinci Bölüm”ü büyük ölçüde bu konuya ayrılmış. Ronald Numbers, evrim teorisine karşı üretilen “bilimsel yaratılışçılık teorisi” ve bu teorinin yan ürünü olan “akıllı tasarım teorisi”ni ele aldığı “Scientific Creationism and Intelligent Design” adlı makalesinde (s. 127-47) muhafazakâr Evangelistler arasında ortaya çıkan bu teorilerin diğer dinî geleneklerden de destek bularak nasıl gelişip global bir fenomene dönüştüğünü göstermeye çalışıyor. Numbers, yaratılışçılık teorisinin Hıristiyanlık'tan İslâm'a geçişiyle ilgili dikkat çekici bir bilgi veriyor: 1980'li yıllarda Türk Millî Eğitim Bakanlığı, Institute for Creation Research'e başvurup hem yaratılışçılığı hem evrimi öğreten bir müfredat oluşturmak için yardım istemiş, bu iş birliği sayesinde teori Türkiye üzerinden İslâm dünyasına girmiştir. Ardından 1990'lı yıllardan itibaren özel bir vakıf aracılığı ile yaratılışçılık ve akıllı tasarım teorisi savunuculuğu devam ettirilmektedir (s. 141).

Simon C. Morris “Evolution and the Inevitability of Intelligent Life” adlı makalesinde (s. 148-72) doğal seleksiyonun rastlantısallığı ve Tanrı'nın

inayeti ile âlemi kontrol ettiğine dair dinî inanç arasındaki çatışmanın nasıl hafifletilebileceğine dair farklı bir bakış açısı sunmaya çalışıyor. Ardından William Stoeger, günümüzün yerleşik kabul görmüş teorilerinden biri olan Big Bang teorisi bağlamında ilk anından günümüze âlemin tarihini ve bu teorinin muhtemel dinî imalarını inceliyor (“God, Physics and the Big Bang”, s. 173-89).

Günümüzde din-bilim etkileşiminde genelde dinin “sessiz ortak” olduğu söylenebilir. Bu ortaklık bilimin otorite olduğu, dinin ise mümkün olduğunca bilimin öğretilerine kendini uyarlaması gerektiği varsayımı üzerine bina edilmiştir. Evrim ve Big Bang gibi teorilerde bilimin etkin konumu buna örnek olarak gösterilebilir. Buna karşın psikoloji-din ilişkisinde farklı bir model işleyebilir. İşte bu noktada Fraser Watts (“Psychology and Theology”, s. 190-206) bir taraftan teolojinin insan tabiatı ile ilgili tartışmalara özel bir katkı sağlayarak psikolojiyi eleştirip ona zenginlik katabileceğini, diğer taraftan da psikolojinin teolojiye katkılar yapabileceğini savunuyor. Teoloji, psikolojiyi nasıl zenginleştirebilir? Yazar bu soruya bağışlama terapisi örneği üzerinden cevap vermeye çalışıyor. Bağışlama olayına teoloji nasıl yaklaşıyor, psikoloji nasıl yaklaşıyor? Teoloji ile psikolojinin dua konusu üzerindeki diyalogu nasıl bir sonuç doğurur? Bu örnekler üzerinden yazar teoloji ile psikolojinin etkileşiminin ortaya çıkarabileceği katkılara işaret ediyor.

Bilimsel bilginin değer hükümlerinden bağımsız olduğu genellikle vurgulanan bir husus olmakla beraber, bu vurgu bilimsel keşiflerin ahlâkî imalarının olmadığı anlamında alınamaz. Bu bağlamda John Evans “Science, Bioethics and Religion” adlı makalesinde (s. 207-25), biyomedikal bilimlerdeki gelişmelerin ahlâkî problemlerin tartışma bağlamını nasıl değiştirdiğini göstermeye çalışıyor. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, tarihsel olarak, kalbi ve nefes alması durduğunda insan ölü kabul edilmekteydi. Suni solunum ve organ nakli ile birlikte, 1960’li yıllardan sonra insanın hangi durumda ölü olduğu, dolayısıyla yaşam destek ünitesinin devre dışı bırakılabileceği hususu yeniden tartışılır olmuştur. Yine doğacak çocuğun genetik karakterini önceden belirleme, tüp bebek ve beyin kontrolü gibi problemler ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bazılarına göre bu gelişmeler nedeniyle insanın varlığı ilk kez ciddi tehdit ile karşı karşıyadır.

Evans’a göre dinî değerler ile bilim arasındaki ilişkiyi anlamak için sadece biyomedikal bilimler alanında ortaya çıkan ahlâkî soruların ürettiği argümanların mantığını incelemek yeterli değildir; bu bilimlerin ve onlara bağlı olarak ortaya çıkan teknolojilerin uygulandığı profesyonel, siyasî ve bürokratik bağlamın da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yazar biyoetik tartışmaları metodik, klinik ve genel biyoetik olmak üzere üç grupta

toplamaktadır. Buna göre biyoetikçinin faydacı mı yoksa deontologu mi olması gerektiği tartışması ilk gruptaki, tıbbî alanlarda ve araştırma alanlarında ahlâkî kararlar ikinci gruptaki, toplumun belli olayda (mesela organ nakli) ne yapması gerektiğine dair tartışmalar üçüncü gruptaki tartışmalara örnek verilebilir (s. 208-9). Bu tartışmalar ve alınan kararlar profesyonel, siyasî ve bürokratik düzeyde karmaşık ilişkiler içermektedir. Yazara göre geniş halk kitleleri de özellikle siyasî karar sürecini belirlemede etkinliklerini hissettirmektedirler. Bu bağlamda örnek olarak hayatın başlangıcı ve sonlandırılması ile ilgili çalışmalara yönelik muhafazakâr halk tepkisi Amerika ve Avrupa'da bu alandaki çalışmaları yavaşlatmıştır. Yazara göre Amerika'daki muhafazakârlar siyaseti etkileme açısından Avrupa'daki muhafazakârlardan daha başarılıdır. Almanya ve bazı ülkeler istisna edilirse, genelde bu teknolojilere izin verme hususunda Avrupa Amerika'dan çok daha müsamahakârdır.

“Üçüncü Bölüm”de yer alan makaleler din-bilim ilişkisini felsefi açıdan ele alıyor. Din-bilim ilişkisine dair birçok problem felsefenin ilgi alanına girmektedir. Bu bağlamda bu problemlerin özellikle tartışıldığı felsefi alt disiplinlerin din felsefesi, zihin felsefesi ve bilim felsefesi olduğu söylenebilir. Din-bilim ilişkisinin felsefi tartışmaya konu olduğu problemlerden biri de bilimsel açıklamanın tabiatüstüne atıf yapmayı ne oranda dışlayabileceğidir. Bu bağlamda Tanrı'nın âlemdeki ikincil nedenler üzerinde hiçbir rolü yokmuş varsayımından hareketle âlemi incelemeyi ifade eden metodolojik natüralizm ile tabiatüstü varlıkların olmadığını iddia eden, dolayısıyla ateizme karşılık gelen metafizik natüralizm taraftarları arasındaki tartışmalar, buna ilaveten metodolojik natüralizm ile akıllı tasarım ilişkisine dair tartışmalar din felsefesinin en önemli tartışma konularıdır. Bu tartışmaları “Atheism, Naturalism and Science: Three in One?” adlı makalesinde (s. 229-43) ele alan Michael Ruse, metodolojik natüralizmin güçlü bir açıklama stratejisi geliştirmekle beraber, bazı önemli sorulara cevap vermede yetersiz kaldığını vurguluyor. Metodolojik natüralizm bu dünyadaki her şeyin kesintisiz kanunlara göre gerçekleştiğine inandığına göre, bu durumda mucizeye yer kalmamaktadır. Bu durumda ya mucizeleri metaforik almak ya da tabiat düzeni ile lütuf düzeni arasında ayırım yapıp mucizelerin gerçekten vuku bulduğuna; fakat bunların bilimsel olarak alınmadıklarına inanmak gerekmektedir (s. 236). Bilimsel açıklamanın tabiatı tartışmaları bir sonraki bölümde de devam ediyor. Modern bilimde “metodolojik natüralizm” kadar önemli bir diğer yaklaşım olan “indirgemecilik” Nancy Murphy tarafından “Divine Action, Emergence and Scientific Explanation” adlı makalede (s. 244-59) ele alınıyor.

Biyolojik ve kozmik evrimin kaçınılmaz realiteler olarak karşımıza çıktığı günümüz dünyasında teoloji bu değişime ne oranda uyum sağlayabildiği

tartışılması gereken diğer önemli konulardan biridir. Bilim çağında geleneksel teolojide mühim yeri olan âlemin bir amacının olduğu fikrine samimi olarak inanabilir miyiz? Kendilerine kozmik pesimistler denen bilimsel eğitilmiş insanlar, bilimin âlemin bir anlamının olduğuna inanmayı gittikçe daha da güçleştirdiğini düşünmektedirler. John Haught'un "Science, God and Cosmic Purpose" adlı makalesi (s. 260-77), evrimci düşünce ve Whitehead'ın süreç felsefesinin yeni teolojik anlayışa katkılarını ele alıyor. Haught'a göre geleneksel teistik Tanrı anlayışının aksine, süreç tezminin Tanrı anlayışı modern bilimle çok daha iyi uyuşabilecek bir model sunmaktadır.

Cambridge Companion serisinden çıkan din-bilim ilişkisi hakkındaki bu derleme, Mikael Stenmark'ın din-bilim ilişkisine dair günümüzdeki yaklaşımları tasnif etmeye çalıştığı "Ways of Relating Science and Religion" adlı makalesiyle (s. 278-95) sona eriyor. Ian Barbour'un çatışma, ayrışma, diyalog ve entegrasyon şeklindeki dörtlü tasnifi bu konuda standart hale gelmiş görünüyor. Stenmark'a göre, birtakım artıları olmakla beraber, bu tasnifin değişik grupların benimsedikleri çok farklı pozisyonları içermemesi açısından ciddi açmazları vardır. Bu nedenle kendisi yeni bir tasnif denemesi yapıyor ve bu tasnifte bir taraftan farklı dinlerin inanca yaptıkları vurgunun farklılığına, diğer taraftan farklı bilimsel disiplinlerin her birinin her bir din için farklı imalarının olduğu hususuna özellikle dikkat çekiyor. Bu bağlamda İslâm ve Hıristiyan geleneğinde benzer yaklaşımlar benimseyen şu farklı grupların din-bilim ilişkisi modellerinden söz etmek mümkündür: "Muhafazakâr entegrasyon modeli", Batılı modernist bakış açısının dinî açıdan bilimi nötr kabul eden fikrin reddedilmesini ve din ile bilimin yeniden entegrasyonunu savunmaktadır. "Muhafazakâr uzlaşmacı model", geleneksel Hıristiyanlığı büyük oranda olduğu haliyle tatmin edici bulduğundan, kendi içeriğini değiştirmesi gerekenin büyük oranda bilim olduğunu savunmaktadır. "Geleneksel uzlaşmacı model"e göre bilim içeriğinin bir kısmını değiştirme ihtiyacında olabilir; ama Hıristiyanlık, içeriğinin bir kısmını mutlaka değiştirmek zorundadır. "Liberal uzlaşmacı model" bilimi olduğu haliyle kabul edilebilir buluyor. Dolayısıyla geleneksel içeriğinin çoğunu değiştirmesi gereken dindir. "Postmodern veya yapısalcı uzlaşmacı model"e göre ise ne bilim ne de din olduğu haliyle kabul edilebilirdir, dolayısıyla her ikisi de radikal değişime muhtaçtır. Hiç şüphesiz din-bilim ilişkisine dair tartışılacak daha birçok problem vardır. Bu derlemede de görüldüğü gibi, din-bilim ilişkisi denilince her ne kadar akla hemen doğa bilimleri ile din ilişkisi geliyorsa da din ile sosyal bilimler ilişkisi de aynı derecede önemlidir ve aynı ilgiyi hak etmektedir. Bu tartışmaların Batı merkezli ve ağırlıklı olarak Hıristiyanlık ile bilim ilişkisi bağlamında gerçekleşmesi de şaşılacak bir durum değildir.

Bilimin ağırlıklı olarak üretildiği ortam olan Batı'da, bu ortamın baskın dinî geleneği olan Hıristiyanlık'la bilimin etkileşiminden daha doğal bir durum olamaz. Bu etkileşimin diğer ortamlara nispetle daha sağlıklı neticeler ortaya çıkaracağı da bir gerçektir.

Muammer İskenderođlu

Mısır'da İngiliz İşgali: Osmanlı'nın Diploması Savaşı (1882-1887)

Süleyman Kızıltoprak

İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, 351 sayfa.

Osmanlı Devleti'nin önemli toprak parçalarından olan Mısır'ın 1882 yılında İngiltere tarafından işgal edilmesi, XIX. yüzyılın son çeyreğini konu alan Osmanlı tarihinin başta gelen sorunlarından biridir. Bu sorun, İngiltere'nin, 1878 Berlin Kongresi'nden sonra, Yakındoğu politikalarında açık bir şekilde değişiklik yaptığının da göstergesidir. Bu durum, modern Mısır tarihi başta olmak üzere, Afrika'nın sömürgeleştirilmesi ve İngiltere'nin sömürge politikaları açısından da bir dönüm noktasıdır.

Mısır'ın işgali ve bu sürecin dünya diplomasisine etkisi, bugüne kadar Batı'da ve Mısır'da yapılan birçok araştırmaya konu olmuştur. Osmanlı Devleti, Mısır sorununun en önemli başat aktörlerinden biri olmasına rağmen -söz konusu araştırmalarda bu durum genelde göz ardı edilerek- Osmanlı tarafı hakkıyla temsil edil(e)memiştir. Ülkemizde ise bu konu hakkında yapılan çalışmalar yok denecek kadar az olmakla beraber, kapsam bakımından sınırlı ve dar çerçevede de olsa bazı çalışmalar mevcuttur. Mısır'ın İngilizler tarafından işgalini doğrudan müstakil bir şekilde ele alan Selim Deringil'in iki makalesi dışında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi kaynaklarına dayanarak konuyu şümüllü bir şekilde başarıyla ele alan ve değerlendiren çalışmaların sayısı henüz çok azdır. İngiltere'nin Mısır'ı işgaline ve Urâbi Paşa Hareketi'ne kısmen değinen İbrahim Muhammed es-Senafirî'nin Osmanlı-Mısır ilişkilerini konu edinen doktora tezi, Hasan Korkut'un İngiltere'nin Mısır'ı işgalini ele alan yüksek lisans tezi, Dilek Gündeş'in Urâbi Paşa Hareketi ve İngilizler'in Mısır'ı işgalini konu edinen yüksek lisans tezi ve Rifat Uçarol'un Gazi Ahmed Muhtar Paşa merkezinde Mısır sorununu ele alan çalışması bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmalar, bizim tanıtımını yaptığımız eserde ele alınan konulara ilişkin arşiv kaynaklarını çok sınırlı bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca Mısır konulu araştırmalarda ele alınan başlıklar, ismiyle müsemma